

Ђорђе Лебовић (1928–2004)

Књижевно стварање Ђорђе Лебовић почео је као драматичар и као писац драми је остао веран до краја живота. Као и познати драматичар, Иво Војновић, који је после приповетке “Ксанта” записао: “... Иза ’Ксанте’ ушуљала се у мој живот драма. А ви знате да ко запише душу њој, не ослободи се њезиних чара ни до смрти.” И заиста, Лебовић је читавог живота писао драме, други литерарни жанрови нису га занимали. Драматизовао је за позоришну сцену прозу Јакова Игњатовића и Вељка Петровића успевши да бројним ликовима тих писаца подари и сценски живот у делима која су више но обичне драматизације или сценске адаптације. Афирмацију драматичара стекао је са Александром Обреновићем 1956. године, када је у Покрајинском народном позоришту у Приштини приказано њихово заједничко дело – драма Небески одред, који ће следеће године извести Српско народно позориште у Новом Саду, Народно позориште у Титовом Ужицу, Атеље 212 у Београду, Народно позориште у Крушевцу и Народно позориште у Лесковцу. Аутори су за то дело добили Стеријину награду. “

И ако Лебовић и Обреновић овом драмом дебитују, у њој нема ничег почетничког. Напротив, она открива чи за писаћом машином тав низ квалитета које не сусрећемо ни врло често, ни у толикој мери, код приличног броја наших познатих драмских аутора” – написаће позоришни критичар Душан Поповић после новосадске представе. Потом ће Ђорђе Лебовић као драматичар писати самостално драме, гротеске, сценске басне, драмолете, радио-драме, филмске и телевизијске сценарије. Једном, већ прилично давно Ђорђе Лебовић, скромно је написао о себи: “Између 1928. и 1942. године, у малом и прашњавом, у дивном бачком градићу Сомбору, имао сам невероватно много фантастичних и узбудљивих доживљаја. Иако су мени лично ти доживљаји најдражи, о њима нећу да говорим, јер би за сваког другог значили само низ безначајних и баналних догађаја. Негде крајем 1942. године, један скроман чиновник, анонимни позориш ни радник, вечити сањар и миран роб провинције, страдао је у ратном метежу исто тако нечујно као што је и живео. За мене то није био само губитак оца него и први сусрет са зубатим животним бригама и недаћама. Претворен у петоцифрену бројку, са укупним животним стажом од петнаест дечачких година, уплео сам се у сулуди кошмар невероватних и стравичних догађаја. Освјенћин, крематоријумске катакомбе, брда људског пепела у мочварној Бжезинки, Саксенхаузену, бомбардовања, транспорти смрти, Маутхаузен, селекције, глад, пегавац... Вратио сам се у родни град, мада сам могао отићи у било које друго место. Сем успомена у том граду нисам пронашао ништа своје и, сем брата, никог свог. Кад сам две године после тога пошао у Београд, моја имовина је порасла само за неколико пријатеља. Одувек сам маштао о томе да једном постанем позоришни редитељ, па ипак сам се уписао на технологију. Касније сам прешао на филозофију, али моја маштања су остала непромењена. Студент сам био ноћу, а дању сам, осим тога, био носач и наставник математике, зидар и статист у позоришту, хуморист и кубикаш, глумац и васпитач.

Најчешће сам радио, понекад сам био заљубљен, ретко кад сам се одмарао, а никада нисам имао довољно новаца. После дипломирања мој је живот постао мање напет, у својој уобичајености сасвим једноставан, мање-више истоветан са живљењем осталих обичних људи. Ничег необичног нема ни у мом кратком књижевном стваралаштву. Оно је скоро у потпуности посвећено драми, према томе остао сам веран позоришту, иако се моји снови, у вези с њим, нису

остварили. Волео бих кад би се тачно могла одредити основна и заједничка тема мојих дела. Међутим, знам само то да ме изнад свега занимају нерешени и погрешно решени проблеми нашег времена. Чини ми се да бих могао да будем суров, немилосрдан и неумољиво драстичан уколико би то била цена да се дође макар до зрна праве истине, и уколико би се у таквом изразу крила потенцијална могућност да се убедљиво открију макар и најситнији делићи људске племенитости и блакости. У овом нашем животу потребно је нешто више од непроверене, механичке вере у људску доброту.” Са несумњиво хуманистичких полазиш та писао је Ђорђе Лебовић драме. Најпре ту су радио-бајка Хиљадита ноћ, награђена на Фестивалу југословенске радио-драме драмолет Довиђења, друже Гале и радио-драма Светлости и сенке (оба дела изведена су, 1959, на програму Радио-Београда). Дело Светлости и сенке, које сачињавају две краће игре Понор и Светионик, награђено је првом наградом на Фестивалу југословенске радио-драме. Уследила су извођења и у иностранству: у Аустрији, СР Немачкој, Холандији, Белгији, ДР Немачкој, Пољској, Чехословачкој и Мађарској.

Написана под видним утицајем Самјуела Бекета и Ежена Јонеска, та радиодрама, којој је Лебовић придодео још и Хиљадиту ноћ, као триптихон доживела је и сценска извођења – у Атељеу 212 у Београду и у Евангелисцхе Спиелсцхар у Калсруеу. “...У овим једночинкама осећа се даровит драмски писац, рафиноване сензибилности и нијансираног осећања за ‘светлости и сенке’ људског живота” – написао је, 1960, Ели Финци после извођења у Атељеу 212. Радио-драма Сахрана почиње обично по подне изведена му је на радију 1961. године и такође је награђена на Фестивалу југословенске радио-драме. Године 1961. написао је сатиричну комедију Циркус, коју се ни једно наше професионално позориште није усудило да прикаже. У тој сценској басни, како је то дело жанровскизначио Лебовић, на веома духовит начин исмејано је самоуправљање. Једна представа Циркуса у извођењу Студентског експерименталног казалишта у Загребу, приказана својевремено и у Београду, наишла је на одобравање гледалаца. Драма са тематиком из живота логораша Халелуја, изведена први пут 1964. на сцени Српског народног позоришта у Новом Саду, освојила је Стеријину награду.

Наредне године то дело приказаће и Савремено позориште у Београду. Године 1967. Народно позориште у Београду приказало је Лебовићеву драму Сребрно уже. Био је то леп покуш ај уношења савремене проблематике на позорницу, што је потврдила веома повољна рецепција на коју је дело наишло међу гледаоцима. Наредне године Српско народно позориште изводи Лебовићеву драму Викторија, за коју је писац добио ванредну Стеријину награду. А Драма на српскохрватском језику Народног позоришта у Суботици изводи 1976. Лебовићево дело Лутка са кревета бр. 21. Та драма наћи ће се и на репертоарима позоришта у Зајечару, Вршцу и Титовом Ужицу. Осамдесетих година изводи се на сценама наших позоришта више Лебовићевих драма. Најпре, 1981, на сцени Српског народног позоришта у Новом Саду изведена је Дољња земља, драма према мотивима романа Јакова Игњатовића Милан Наранџић, да би, две године потом, Београдско драмско позориште са успехом приказало Сентандрејску рапсодију, “драмску партитуру по мотивима из дела Јакова Игњатовића”. Године 1985. Народно позориште у Нишу приказало је Лебовићеву драму Маљ за вештице.

Према мотивима прозе Вељка Петровића а Ђорђе Лебовић написао је драму Раванград 1900, коју су 1983. заједнички извели Српско народно позориште из Новог Сада и Народно позориште из Сомбора. Овом адаптацијом “Ђорђе Лебовић показао је да још увек може да нас изненади откривањем нимало светлих страна у карактерима и животу војвођанских Срба” истакао је Јован Христић. Недавно је ту адаптацију обновило Српско народно позориште у Новом Саду. У четвртој књизи колекције “Савремена српска драма”, коју издаје Удружење драмских писаца Србије, објављена је Лебовићева драма Кактуси и руже. У поговору те књиге Богдан Шпањевић пише: “Текст... је фина српска парафраза основног мотива комада *My fair lady*, Бернарда Шоа...

Прича о људској сировини из које се може исковати најплеменитији накит испричана је у овом случају кроз однос племениташ ке београдске средине и новодош авшег накарадног менталитета. Кроз овај однос Лебовић говори о декаденцији и одумирућој vis vitalis грађанске класе... Прича о грађанском и новопридошлом слоју врло је дубоко утемељена у корене Београда.” И после евидентних успеха у позоришту Ђорђе Лебовић не престаје да пише за радио.

После радио-драма Црни ковчег (1962) и Пустуња (1967), он ће, 1985, један део својих опсежних истраживања о страдању у нацистичким логорима преточити у веома успело радио-драмско остварење Трагање по пепелу. Аутор је више филмских сценарија. Најпре је са Александром Обреновићем написао сценарио за филм Небески одред, а потом самостално за филмове Убица на одсуству, Глинени голуб, Мост, Нека далека светлост, Девојка са Космаја, Валтер брани Сарајево и Партизанска ескадрила. Појава Ђорђе Лебовића у нашој драми средином прошлога века није донела само једно значајно освежење, већ и значајне тематске новине. Његова драмска дела нису била само поводи за сећања на велика страдања у злогласним нацистичким концентрационим логорима, него и прилика за преиспитивање опште друштвене савести када је реч о ратним злочинствима. У реду тих дела понајбоља је драма Халелуја. С друге стране, под утицајем Бекета и Јонеска он је написао више занимљивих драма, поред осталих и Светлости и сенке, које су у пуној мери коренспондирале са духом времена у којем су настале. У појединим драмама – Циркус,

Сребрно уже, опет, он је смело проговорио о друштвеним деформацијама свога времена. Као драматизатор, односно приређивач прозе Јакова Игњатовића и Вељка Петровића за позоришна извођења, смело се ослободио идиличног призивања прошлости и створио сценска дела, у којима је приказе мноштва појединачних људских судбина инвентивно сублимирао у слику судбине углавном представника читавог српског “национа” у пределима негдашње АустроУгарске.

Ђорђе Лебовић за писаћом машинном